

Фізичній особі може бути призначено одного або кількох опікунів, якщо цього вимагають інтереси цієї особи. Найчастіше потреба призначити особі кількох опікунів чи піклувальників виникає тоді, коли особа має майно, яке знаходиться не за місцем її постійного проживання і характер майна вимагає встановлення самостійної опіки.

Опікуном не може бути особа, яка позбавлена батьківських прав, якщо ці права не були поновлені. Підстави позбавлення батьківських прав передбачені ст. 164 СК України. Також опікуном не може бути особа, поведінка та інтереси якої суперечать інтересам особи, яка потребує опіки або піклування. Наприклад, закон не допускає до виконання повноважень опікуна (піклувальника) особами, які не досягли 18 років, особами, які обмежені в дієздатності чи визнані недієздатними (ч. 2 ст. 63 ЦК України).

Опіка припиняється у разі передачі малолітньої особи батькам (усиновлювачам); у разі досягнення підопічним чотирнадцяти років. В останньому випадку особа, яка здійснювала обов'язки опікуна, стає піклувальником без спеціального рішення щодо цього, а також у разі поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, яка була визнана недієздатною. Опіка припиняється також смертю підопічного, опікуна (п. 5.4. Правил опіки і піклування).

Крім того, відповідно до ст. 251 СК України, особа може бути звільнена від обов'язків опікуна дитини у випадках, коли між опікуном та дитиною склалися стосунки, які перешкоджають здійсненню ними опіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пергамент А.И. Опекун как гражданско-правовой представитель несовершеннолетних // Ученые записки ВНИИСЗ. Вып. 14. М., 1968. С.18.
2. Аблятипова Н.А. Опіка та піклування за римським правом // Актуальні проблеми держави і права. Зб. наук. праць. Вип. 23. Одеса: Юрид. літ., 2004. С. 158–163.
3. Учебник гражданского права. Часть 1 / Под общ. ред. Т.И. Ишароновой, Б.М. Гонгалов, В.А. Шетнева. – М., 1998. – С. 66-69.
4. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. / За відповід. ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2005. Т. 1. 832 с. С. 113.

УДК 347.426.6

Д.Ф. Плачков

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЯКА ПОТЕРПІЛА ВІД ЗЛОЧИНУ

Конституція України проголошує Україну як соціальну і правову державу, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність (ст. 3 Конституції). Статтею 27 Конституції України

встановлюється обов'язок держави – захищати життя людини, у ст. 41 закріплена неспорушність права власності громадян.

Діяльність держави повинна бути спрямована на реальне забезпечення прав і свобод своїх громадян, поваги до особи та якнайширшого визнання загальнолюдських цінностей.

Особливої ваги такий обов'язок держави набуває у випадку найнебезпечнішого порушення прав особи в державі – вчинення злочину. Саме тому, держава взяла на себе обов'язок відшкодувати шкоду завдану правопорушенням.

У розвиток цих конституційних положень статтями 1177 та 1207 ЦК України встановлено, що шкода, завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю громадянина внаслідок злочину, а також майнова шкода, завдана майну громадян внаслідок злочину, у разі якщо не встановлено особу, яка вчинила злочин, або якщо ця особа є неплатоспроможною, відшкодовується державою. Цими статтями ЦК України також передбачено, що умови та порядок відшкодування державою зазначеної шкоди встановлюються законом.

Відповідно до ч. 2 ст. 49 КПК України, особа, якій злочином заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду, набуває передбачених законом прав учасника процесу “потерпілого”. Потерпілий, який пред'явив вимогу про відшкодування завданої шкоди, визнається цивільним позивачем. Йому забезпечуються всі передбачені законом права потерпілого й цивільного позивача. Як правило таку шкоду відшкодовує сам заподіювач шкоди.

При наявності спеціальних обставин: а) наявність тільки майнової шкоди; б) шкода завдана внаслідок вчинення злочину; в) потерпілим є фізична особа; г) не встановлено особу, яка вчинила злочин або вона є неплатоспроможною, обов'язок по відшкодуванню шкоди бере на себе держава (ст.ст. 1177, 1207 ЦК України).

Встановлення даного правила має на меті захистити права та інтереси потерпілого, оскільки останній не завжди може розраховувати на швидке й повне відновлення за рішенням суду його порушених прав за різних обставин. Наприклад, відсутність у винного відповідних коштів; реальне їх стягнення із засудженого, що відбуває покарання, як правило, розтягується на довгі роки і буває нерегулярним; не встановлення особи, яка вчинила злочин тощо.

У разі відшкодування майнової шкоди, завданої фізичній особі внаслідок злочину державою, остання, за ч. 1 ст. 1191 ЦК, має право зворотної вимоги до винної особи у вчиненні злочину. Таким чином, суми, виплачені потерпілому повертаються до державного бюджету у вигляді відрахувань від заробітку засудженого, вартості конфіскованого в нього майна тощо. Держава виступає в якості гаранта відновлення майнових прав потерпілого.

Реалії сьогодення потребують поступового розширення гарантій держави щодо забезпечення прав громадян, які потерпіли від злочину. Передусім, мають бути захищені права потерпілих у тих випадках, коли правоохоронні органи держави впродовж тривалого часу виявляються неспроможними забезпечити розкриття злочину та притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб, а потерпілі на невизначений час позбавляються можливості відшкодувати завдану їм шкоду за рахунок вказаних осіб. У цьому випадку держава не лише не виконує

свого обов'язку захистити життя людини та забезпечити непорушність права власності громадянина, але й фактично взагалі не гарантує права громадянина на відшкодування завданої йому злочином шкоди, чим нерідко ставить потерпілого та його сім'ю у скрутне становище.

З огляду на це, актуальним залишається питання визначення реального механізму компенсації шкоди потерпілим від злочинів.

Проблемою реалізації проаналізованих положень законодавства є те, що досі немає спеціального закону передбаченого ч. 2 ст. 1177 ЦК України, який має визначити умови та порядок відшкодування майнової шкоди, завданої майну фізичної особи, яка потерпіла від злочину.

Міжвідомчою робочою групою Міністерства юстиції розроблено проєкт закону України "Про компенсацію шкоди жертвам насильницьких злочинів" [1]. Розроблення законопроєкту пов'язано з підготовкою до ратифікації Європейської Конвенції про відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів (1983 р.).

Цей проєкт передбачає компенсаційну виплату з боку держави, коли внаслідок умисного насильницького злочину, вчиненого на території України, завдана шкода здоров'ю або заподіяно смерть. За проєктом зазначеного закону держава бере на себе зобов'язання компенсувати шкоду, спричинену навмисним насильницьким злочином у частині, яка не охоплена іншими категоріями зобов'язань з відшкодування, що реалізуються згідно з чинним законодавством.

Граничні розміри компенсаційної виплати коливатимуться з сорока відсотків від встановленого на відповідний рік прожиткового мінімуму в розрахунку на одну особу до п'яти розмірів прожиткового мінімуму.

Крім того, Верховна Рада ухвалила проєкт Закону "Про відшкодування за рахунок держави матеріальної шкоди громадянам, які потерпіли від злочину". Проєктом пропонується передбачити відшкодування за рахунок держави матеріальної шкоди (розмір якої перевищує п'ятиразовий мінімальний розмір заробітної плати), завданої фізичній особі злочином, пов'язаним із посяганням на її життя, здоров'я або її майно, якщо компетентні державні органи протягом шести місяців не встановили особу (осіб), які скоїли цей злочин.

Дія проєкту, не поширюватиметься на відшкодування моральної (немайнової) шкоди, завданої громадянину вищезазначеним злочином, що не позбавляє громадянина права на таке відшкодування у встановленому законом порядку з винних осіб.

Звернення з вимогою про відшкодування шкоди подається особою на ім'я прокурора, який здійснює нагляд за розслідуванням кримінальної справи, не раніше, ніж через шість місяців з дня винесення постанови про визнання громадянина потерпілим у цій кримінальній справі. Упродовж 30 днів прокурор перевіряє обґрунтованість підстав, зазначених у заяві, і скеровує її до суду. Відшкодування проводиться в повному обсязі, але не може перевищувати 100 мінімальних розмірів заробітної плати, визначеної законом на час прийняття судом рішення у справі про відшкодування шкоди.

Сфера дії даного Закону певним чином обмежується порівняно з нормами статей 1177 та 1207 ЦК України (це визнають самі розробники проєкту у поясню-

вальної записці до проекту, з огляду необхідності поступового(!?) розширення гарантій держави щодо забезпечення прав громадян, які потерпіли від злочину).

По-перше, відшкодуванню за рахунок держави підлягає реальна матеріальна шкода, і не підлягає відшкодуванню державою моральна (немайнова) шкода, яка також передбачається за змістом ст. 1207 ЦК України.

По-друге, держава має відшкодувати потерпілому матеріальну шкоду лише у разі якщо не встановлено особу, яка вчинила злочин; але держава не відшкодовує шкоду потерпілому у разі неплатоспроможності винної особи, як це передбачено ст.ст. 1177 і 1207 ЦК України.

По-третє, право потерпілого на відшкодування шкоди за рахунок держави обмежується у часі. Це право з'являється у потерпілого лише через шість місяців після виникнення у нього в результаті злочину матеріальної шкоди, за умови якщо за цей час органами слідства не встановлено особу (осіб), яка вчинила злочин, та не пред'явлено обвинувачення цій особі і немає даних про належне їй майно, за рахунок якого має бути відшкодовано шкоду. Крім того, у разі пропуску потерпілим 6-місячного строку на пред'явлення виконавчого документа суду про відшкодування шкоди до виконання цей строк поновленню не підлягає (ст. 17 проекту Закону).

По-четверте, за цим проектом право на відшкодування шкоди за рахунок держави виникає у потерпілого не в усіх випадках, а тільки у разі коли завдана йому злочином шкода є істотною, тобто розмір якої перевищує п'ятикратний мінімальний розмір заробітної плати.

Нарешті, по-п'яте, проектом Закону передбачено обмеження граничного розміру відшкодування громадянам матеріальної шкоди за рахунок держави, порівняно з положеннями ст.ст. 1177 та 1207 ЦК України. Така шкода відшкодовується потерпілому за рахунок коштів державного бюджету в повному обсязі, але не більше ніж 100 мінімальних розмірів заробітної плати (тобто приблизно в межах від 2000 грн. до 30 000 грн. на одного потерпілого).

Підбиваючи підсумок зазначимо, що в умовах відсутності спеціальних законів відшкодування шкоди особам, що потерпіли від злочину не можуть сподіватися на швидке й повне відновлення всіх порушених злочинними діями прав, свобод та законних інтересів. Існуючі ж проекти законів, що мали б врегулювати цю сферу не прийняті, а їх проекти недосконалі, що потребує подальшого дослідження та аналізу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Компенсація шкоди жертвам насильницьких злочинів в Україні // <http://www.minjust.gov.ua/>.